

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a cincea)

7 august 2018*

„Trimitere preliminară – Regulamentul (CEE) nr. 1964/82 – Declarații false sau fraude pentru obținerea unor restituiri speciale la export pentru unele tranșe de carne de bovine dezosată – Modificare a Regulamentului nr. 1964/82 prin care se extinde beneficiul restituirilor speciale la export – Principiul retroactivității legii penale mai favorabile – Articolul 49 alineatul (1) a treia teză din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene”

În cauza C-115/17,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța), prin decizia din 23 noiembrie 2016, primită de Curte la 6 martie 2017, în procedura

Administration des douanes et droits indirects,

Etablissement national des produits de l'agriculture de la mer (FranceAgriMer)

împotriva

Hubert Clergeau,

Jean-Luc Labrousse,

Jean-Jacques Berthelley,

Alain Bouchet,

Jean-Pierre Dubois,

Marcel Géry,

Jean-Paul Matrat,

Jean-Pierre Paziot,

Patrice Raillot,

CURTEA (Camera a cincea),

compusă din domnul J. L. da Cruz Vilaça, președinte de cameră, domnul A. Tizzano (raportor), vicepreședintele Curții, domnul A. Borg Barthet, doamna M. Berger și domnul F. Biltgen, judecători,

* Limba de procedură: franceza.

avocat general: doamna J. Kokott,

grefier: domnul V. Giacobbo-Peyronnel, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 28 februarie 2018,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru domnii Clergeau, Labrousse, Bouchet și Matrat, de P. Spinosi și de B. Paillard, avocats;
- pentru guvernul francez, de D. Colas, de S. Horrenberger și de E. de Moustier, în calitate de agenți;
- pentru guvernul elen, de G. Kanellopoulos, de A. Vasilopoulou și de M. Tassopoulou, în calitate de agenți;
- pentru guvernul austriac, de G. Eberhard, în calitate de agent;
- pentru Comisia Europeană, de A. Lewis și de D. Bianchi, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 12 aprilie 2018,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea principiului retroactivității legii penale mai favorabile, consacrat la articolul 49 alineatul (1) a treia teză din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între administration des douanes et droits indirects (Administrația Vamală și a Impozitelor Indirecte, Franța) și Établissement national des produits de l’agriculture et de la mer (FranceAgriMer) (Institutul Național pentru Produse Agricole și Marine, Franța), pe de o parte, și domnii Hubert Clergeau, Jean-Luc Labrousse, Jean-Jacques Berthelley, Alain Bouchet, Jean-Pierre Dubois, Marcel Géry, Jean-Paul Matrat, Jean-Pierre Paziot și Patrice Raillot (denumiți în continuare „inculpații din litigiul principal”), pe de altă parte, în legătură cu răspunderea penală a acestora pentru declarații false sau acțiuni frauduloase având ca scop obținerea unui avantaj la export.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Regulamentul (CEE) nr. 1964/82 al Comisiei din 20 iulie 1982 de stabilire a condițiilor de acordare a restituirilor speciale la export pentru unele tranșe de carne de bovine dezosată (JO 1982, L 212, p. 48, Ediție specială, 03/vol. 4, p. 106) prevedea condițiile în care puteau fi acordate restituiri speciale la export pentru anumite tranșe de carne.
- 4 Potrivit celui de al doilea considerent al acestui regulament:
„[...] dată fiind situația pieței, situația economică din sectorul cărnii de vită și mânzat și domeniul reprezentat de vânzarea unor produse din acest sector, ar trebui stabilite condițiile care reglementează plata restituirilor speciale privind exportul acestor produse [...]”

- 5 În acest sens, articolul 1 din regulamentul menționat prevedea:

„Tranșele de carne dezosată ambalate individual, obținute din sferturile posterioare proaspete sau congelate ale bovinelor adulte masculi, se califică pentru restituirile speciale la export dacă sunt îndepliniți termenii prezentului regulament.

[...]”

- 6 Articolul 2 alineatul (1) din același regulament prevedea:

„Operatorul înaintează autorităților competente indicate de statele membre o declarație prin care își afirmă intenția de a dezosa sferturile posterioare definite în articolul 1 în condițiile prezentului regulament și de a exporta întreaga cantitate de tranșe dezosate obținute, fiecare tranșă fiind ambalată separat.”

- 7 Articolul 1 și articolul 2 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1964/82 au fost modificate, cu efect de la 19 ianuarie 1998, de Regulamentul (CE) nr. 2469/97 al Comisiei din 11 decembrie 1997 de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1964/82 de stabilire a condițiilor de acordare a restituirilor speciale la export pentru anumite tipuri de carne de vită și mânzat dezosată, (CEE) nr. 3846/87 de stabilire a nomenclurii produselor agricole pentru restituirile la export și (CE) nr. 1445/95 privind normele de aplicare a regimului licențelor de import și de export în sectorul cărnii de vită și mânzat (JO 1997, L 341, p. 8, Ediție specială, 03/vol. 23, p. 91).

- 8 Cel de al doilea considerent al Regulamentului nr. 2469/97 avea următorul cuprins:

„Întrucât, ca urmare a punerii în aplicare a acordului agricol din Runda Uruguay, este oportun să existe un regim care să permită o mai bună poziționare a produselor din sectorul cărnii de vită și mânzat pentru export, de preferință către țări terțe. Introducerea unei restituiri speciale pentru bucățile dezosate de sferturi anterioare de masculi adulți din specia bovină ar trebui să permită atingerea acestui obiectiv; este necesar, prin urmare, să se extindă regimul actual prevăzut de Regulamentul nr. 1964/82 la aceste produse.”

- 9 Articolul 1 din Regulamentul nr. 1964/82, astfel cum a fost modificat prin Regulamentul nr. 2469/97, prevedea:

„Bucățile dezosate care provin din sferturi anterioare sau din sferturi posterioare proaspete sau refrigerate de masculi adulți din specia bovină, ambalate individual și cu un conținut mediu de carne de vită macră de minimum 55 %, pot, în condițiile menționate în prezentul regulament, să beneficieze de restituiri speciale la export.

[...]”

- 10 Regulamentul (CE) nr. 1359/2007 al Comisiei din 21 noiembrie 2007 de stabilire a condițiilor de acordare a restituirilor speciale la export pentru unele tranșe de carne de vită și mânzat dezosată (JO 2007, L 304, p. 21) a abrogat și a înlocuit Regulamentul nr. 1964/82 cu efect de la 1 ianuarie 2008.

- 11 Potrivit considerentului (3) al Regulamentului nr. 1359/2007:

„Date fiind situația pieței, situația economică din sectorul cărnii de vită și mânzat și domeniul reprezentat de vânzarea unor produse din acest sector, ar trebui stabilite condițiile care reglementează plata restituirilor speciale privind exportul acestor produse. Ar trebui stabilite în special condițiile pentru anumite tranșe de carne obținute prin dezosarea sferturilor posterioare ale bovinelor.”

- 12 Articolele 1 și 2 din regulamentul menționat reiau în termeni în esență identici textul articolului 1 din Regulamentul nr. 1964/82, astfel cum a fost modificat prin Regulamentul nr. 2469/97.

Dreptul francez

- 13 Articolul 426 din Codul vamal prevede:

„Se consideră import sau export fără declarație de mărfuri interzise:

[...]

4° declarațiile false sau acțiunile frauduloase care au ca scop sau ca efect obținerea, în tot sau în parte, a unei restituiri, a unei scutiri, a unei reduceri de taxe sau a oricărui alt avantaj în legătură cu importul sau exportul, cu excepția încălcărilor aduse unor reguli privind calitatea sau ambalajul, dacă aceste încălcări nu au ca scop sau ca efect obținerea unei restituiri, a unei scutiri, a unei reduceri de taxe sau a unui avantaj de natură financiară;

[...]”

Litigiul principal și întrebarea preliminară

- 14 La 21 decembrie 1990, procureur de la République de La Rochelle (procurorul din La Rochelle, Franța) a inițiat urmărirea penală împotriva lui X pentru infracțiunea de fals în declarații sau acțiuni frauduloase în sensul articolului 426.4° din Codul vamal. Această urmărire penală privea fapte care ar fi avut loc în cadrul activităților Clergeau SA, care desfășoară printre altele activități de achiziționare, de vânzare, de transport, de import, de export de carne și de sacrificare în abatoare.
- 15 La 25 mai 2010, Camera de instrucție a cour d’appel de Poitiers (Curtea de Apel din Poitiers, Franța) a încheiat urmărirea penală respectivă și a trimis inculpații din litigiul principal în fața instanței corecționale.
- 16 Inculpaților respectivi li se reproșează în esență că între anul 1987 și anul 1992 au săvârșit fapte ce au avut ca efect obținerea de către Clergeau a restituirilor speciale la export, în sensul Regulamentului nr. 1964/82, la care nu avea dreptul, declarând ca „bucăți dezosate care provin din sferturi posterioare” de masculi adulți din specia bovină, în sensul articolului 1 din regulamentul menționat, tranșe de carne care nu corespundeau acestei definiții. Astfel, inculpații din litigiul principal ar fi livrat în antrepozitul de export agreat bucăți de carne care proveneau în esență din sferturile anterioare, deși pentru acordarea unor asemenea restituiri erau eligibile numai bucățile din sferturile posterioare.
- 17 Prin hotărârea pronunțată de tribunal correctionnel de La Rochelle (Tribunalul Corecțional La Rochelle, Franța) la 3 decembrie 2013, confirmat în apel prin hotărârea pronunțată de cour d’appel de Poitiers (Curtea de Apel din Poitiers) la 12 martie 2015, inculpații din litigiul principal au fost achitați în ceea ce privește faptele care au făcut obiectul urmăririi penale.
- 18 Întrucât administration des douanes et droits indirects și FranceAgriMer au declarat recurs împotriva acestei hotărâri la instanța de trimitere, aceasta apreciază că primul motiv formulat de FranceAgriMer ridică o problemă de drept al Uniunii privind interpretarea principiului retroactivității legii penale mai favorabile, consacrat la articolul 49 alineatul (1) din cartă.
- 19 În sprijinul motivului menționat, FranceAgriMer susține în esență că cour d’appel de Poitiers (Curtea de Apel din Poitiers) nu a respectat normele care guvernează aplicarea în timp a dreptului penal, din moment ce a aplicat retroactiv în litigiul principal modificarea criteriilor de eligibilitate pentru

restituirile speciale la export prevăzute inițial de Regulamentul nr. 1964/82. Astfel, această modificare nu ar intra sub incidența principiului retroactivității legii penale mai favorabile, întrucât nu ar fi afectat elementele constitutive ale infracțiunii și nu ar fi modificat încadrarea faptei incriminate în discuție în litigiul principal.

- 20 Instanța de trimitere subliniază de la bun început că Regulamentul nr. 1964/82 prevedea restituiri speciale la export aplicabile bucăților dezosate care provin din sferturi posterioare de masculi adulți din specia bovină. Cu toate acestea, ulterior faptelor în discuție în litigiul principal, acest regulament a fost înlocuit prin Regulamentul nr. 1359/2007, care ar fi extins beneficiul acestor restituiri la bucățile provenite din sferturile anterioare. Astfel, în speță s-ar pune problema să se stabilească dacă aceste modificări trebuie aplicate în litigiul principal în temeiul principiului retroactivității legii penale mai favorabile.
- 21 În această privință, instanța menționată observă mai întâi că acest principiu este legat de ideea potrivit căreia incriminările și pedepsele pot fi adoptate numai în cazul în care sunt necesare. Or, aprecierea acestei necesități ar avea un caracter special în cazul unei reglementări economice, dată fiind natura variabilă a acesteia. În acest domeniu, împrejurarea că o măsură nu mai este necesară având în vedere situația economică actuală nu ar însemna că nerespectarea acesteia în trecut nu mai trebuie să fie sancționată.
- 22 În continuare, instanța de trimitere subliniază că articolul 426.4° din Codul vamal pune în aplicare în ordinea juridică franceză obligația, rezultată de la articolul 4 alineatul (3) TUE, de a sancționa persoanele care, în urma unor declarații false sau acțiuni frauduloase, obțin restituiri speciale la export, la care nu aveau dreptul. Or, acestei dispoziții naționale, care constituie temeiul juridic al urmăririlor din cauza principală, nu i s-ar fi adus nicio modificare de-a lungul timpului.
- 23 În sfârșit, instanța menționată consideră că aplicarea principiului retroactivității legii penale mai favorabile în împrejurări precum cele din cauza principală ar avea drept consecință moderarea sancționării atingerilor aduse intereselor financiare ale Uniunii Europene. Astfel, aplicarea principiului vizat la articolul 49 alineatul (1) din cartă ar putea constitui un obstacol în calea respectării articolului 4 alineatul (3) TUE.
- 24 În acest context, Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Articolul 49 din cartă [...] trebuie interpretat în sensul că se opune ca o persoană să fie condamnată pentru că a obținut restituiri la export necuvenite prin acțiuni frauduloase sau fals în declarații privind natura mărfurilor pentru care au fost solicitate restituirile, în condițiile în care, în urma unei modificări a reglementării apărute ulterior faptelor, mărfurile pe care le-a exportat efectiv au devenit eligibile pentru aceste restituiri?”

Cu privire la întrebarea preliminară

- 25 Prin intermediul întrebării formulate, instanța de trimitere urmărește în esență să afle dacă principiul retroactivității legii penale mai favorabile, consacrat la articolul 49 alineatul (1) a treia teză din cartă, trebuie interpretat în sensul că se opune condamnării unei persoane pentru că a obținut necuvenit restituiri speciale la export prevăzute de Regulamentul nr. 1964/82 prin acțiuni frauduloase sau declarații false cu privire la natura mărfurilor pentru care au fost solicitate restituirile, deși, ca urmare a unei modificări a acestui regulament survenite ulterior faptelor incriminate, mărfurile pe care le-a exportat au devenit eligibile pentru aceste restituiri.

- 26 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că principiul retroactivității legii penale mai favorabile, astfel cum a fost consacrat la articolul 49 alineatul (1) din cartă, face parte din dreptul primar al Uniunii. Chiar anterior intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona, care a conferit cartei aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor, Curtea a statuat că acest principiu decurge din tradițiile constituționale comune ale statelor membre și, în consecință, trebuie să fie considerat ca făcând parte dintre principiile generale ale dreptului Uniunii pe care instanța națională trebuie să le respecte atunci când aplică dreptul național (a se vedea în acest sens Hotărârea din 6 octombrie 2016, Paoletti și alții, C-218/15, EU:C:2016:748, punctul 25).
- 27 Astfel, împrejurarea că faptele în discuție în litigiul principal au avut loc în cursul anilor 1987-1992, cu alte cuvinte înainte de intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, la 1 decembrie 2009, nu constituie un obstacol în sine în calea aplicării în speță a principiului retroactivității legii penale mai favorabile, consacrat la articolul 49 alineatul (1) a treia teză din cartă.
- 28 În plus, trebuie subliniat că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, drepturile fundamentale garantate de ordinea juridică a Uniunii au vocație de a fi aplicate în toate situațiile reglementate de dreptul Uniunii, însă nu în afara unor asemenea situații (Hotărârea din 14 iunie 2017, Online Games și alții, C-685/15, EU:C:2017:452, punctul 55).
- 29 În speță, este suficient să se arate că, potrivit indicațiilor furnizate de instanța de trimitere, inculpații din litigiul principal sunt urmăriți în temeiul articolului 426.4° din Codul vamal pentru că ar fi făcut declarații false sau pentru că ar fi săvârșit acțiuni frauduloase care au avut efectul că au obținut restituiri speciale la export prevăzute de Regulamentul nr. 1964/82. Astfel, această dispoziție a Codului vamal ar avea ca obiect în special sancționarea atingerii aduse intereselor financiare ale Uniunii, conform obligațiilor impuse statelor membre de articolul 4 alineatul (3) TUE și de articolul 325 TFUE.
- 30 În aceste condiții, trebuie să se constate că incriminarea prevăzută la articolul 426.4° din Codul vamal și procedura penală în discuție în litigiul principal intră în domeniul de aplicare al drepturilor fundamentale garantate în ordinea juridică a Uniunii în sensul jurisprudenței amintite la punctul 28 din prezenta hotărâre, astfel încât instanța de trimitere este obligată să asigure respectarea, în cadrul procedurii respective, a principiului retroactivității legii penale mai favorabile, consacrat la articolul 49 alineatul (1) a treia teză din cartă (a se vedea prin analogie Hotărârea din 3 mai 2005, Berlusconi și alții, C-387/02, C-391/02 și C-403/02, EU:C:2005:270, punctul 69).
- 31 Astfel, pentru a se răspunde la întrebarea adresată de instanța de trimitere, trebuie amintit că, ulterior faptelor în discuție în litigiul principal, articolul 1 din Regulamentul nr. 1964/82 a fost modificat, cu efect de la 19 ianuarie 1998, de Regulamentul nr. 2469/97, care a extins beneficiul restituirilor speciale la export, prevăzute de Regulamentul nr. 1964/82, la bucatile provenite din sferturile anterioare de masculi adulți din specia bovină, precum cele care fac obiectul declarațiilor false sau al acțiunilor frauduloase reproșate inculpaților din litigiul principal. Această modificare a fost preluată ulterior la articolul 1 din Regulamentul nr. 1359/2007, care a codificat și a înlocuit Regulamentul nr. 1964/82, cu efect de la 1 ianuarie 2008.
- 32 Trebuie să se verifice, așadar, dacă, ținând seama de modificarea respectivă a criteriilor de eligibilitate prevăzute la articolul 1 din Regulamentul nr. 1964/82, principiul retroactivității legii penale mai favorabile, consacrat la articolul 49 alineatul (1) a treia teză din cartă se opune în împrejurări precum cele din cauza principală condamnării unei persoane pentru faptul că a făcut declarații false sau a săvârșit acțiuni frauduloase, în sensul articolului 426.4° din Codul vamal.
- 33 În această privință, trebuie amintit că aplicarea legii penale mai favorabile implică în mod necesar o succesiune de legi în timp și se întemeiază pe constatarea că legiuitorul și-a schimbat opinia fie cu privire la încadrarea penală a faptelor, fie cu privire la pedeapsa care trebuie aplicată unei infracțiuni (Hotărârea din 6 octombrie 2016, Paoletti și alții, C-218/15, EU:C:2016:748, punctul 27).

- 34 Or, trebuie subliniat, pe de o parte, că, după cum reiese din dosarul prezentat Curții, de la comiterea infracțiunii în discuție în litigiul principal, incriminarea prevăzută la articolul 426.4° din Codul vamal nu a făcut obiectul niciunei modificări din partea legiuitorului francez. Declarațiile false sau acțiunile frauduloase care au avut ca efect obținerea unui avantaj legat de export, cum ar fi o restituire specială la export prevăzută de Regulamentul nr. 1964/82, rămân, așadar, sancționabile din punct de vedere penal la fel ca la data faptelor în discuție în litigiul principal.
- 35 Astfel, trebuie să se constate, asemenea avocatului general la punctul 41 din concluziile sale, că în speță nu a existat nicio modificare a aprecierii legiuitorului francez în ceea ce privește încadrarea penală a faptelor incriminate sau pedeapsa care trebuie aplicată pentru infracțiunea reproșată inculpaților din litigiul principal.
- 36 Pe de altă parte, în ceea ce privește modificarea survenită în cadrul reglementării Uniunii amintite la punctul 31 din prezenta hotărâre, trebuie subliniat că, astfel cum reiese din al doilea considerent al Regulamentului nr. 2469/97, introducerea unei restituiri speciale la exportul bucăților dezosate de sferturi anterioare de masculi adulți din specia bovină urmând adaptarea reglementării menționate la realitățile în schimbare ale pieței cărnii și în special la evoluția situației pieței mondiale ulterior punerii în aplicare a acordurilor încheiate în cadrul negocierilor comerciale multilaterale din Runda Uruguay.
- 37 Prin urmare, alegerea legiuitorului Uniunii de a modifica criteriile de eligibilitate prevăzute la articolul 1 din Regulamentul nr. 1964/82 a fost întemeiată pe o apreciere pur economică și tehnică a situației pieței mondiale a cărnii.
- 38 Trebuie să se constate deci că prin această modificare legiuitorul menționat nu urmând nicidecum să repună în discuție încadrarea penală sau aprecierea de către autoritățile naționale competente a pedepsei care trebuie aplicată pentru comportamente care au ca efect obținerea necuvenită a restituirilor speciale la export prevăzute de Regulamentul nr. 1964/82, cum ar fi declarațiile false sau acțiunile frauduloase reproșate inculpaților din litigiul principal.
- 39 Pe de altă parte, după cum arată în special guvernul francez în observațiile sale scrise, trebuie subliniat că modificarea survenită în cadrul reglementării Uniunii nu a modificat elementele constitutive ale infracțiunii reproșate inculpaților din litigiul principal.
- 40 Astfel, din moment ce această infracțiune privește declarații false sau acțiuni frauduloase având ca efect obținerea unor restituiri speciale la export prevăzute de Regulamentul nr. 1964/82, împrejurarea că, ulterior faptelor în discuție în litigiul principal, mărfurile pentru care se solicitaseră aceste restituiri au devenit exigibile pentru acest beneficiu nu este susceptibilă în sine să afecteze caracterul sancționabil din punct de vedere penal al unor asemenea declarații false sau acțiuni frauduloase.
- 41 Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se răspundă la întrebarea adresată că principiul retroactivității legii penale mai favorabile, consacrat la articolul 49 alineatul (1) a treia teză din cartă, trebuie să fie interpretat în sensul că nu se opune condamnării unei persoane pentru că a obținut necuvenit restituiri speciale la export prevăzute de Regulamentul nr. 1964/82 prin acțiuni frauduloase sau declarații false cu privire la natura mărfurilor pentru care au fost solicitate restituirile, deși, ca urmare a unei modificări a acestui regulament survenite ulterior faptelor incriminate, mărfurile pe care le-a exportat au devenit exigibile pentru aceste restituiri.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 42 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a cincea) declară:

Principiul retroactivității legii penale mai favorabile, consacrat la articolul 49 alineatul (1) a treia teză din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, trebuie să fie interpretat în sensul că nu se opune condamnării unei persoane pentru că a obținut necuvenit restituiri speciale la export prevăzute de Regulamentul (CEE) nr. 1964/82 al Comisiei din 20 iulie 1982 de stabilire a condițiilor de acordare a restituirilor speciale la export pentru unele tranșe de carne de bovine dezosată prin acțiuni frauduloase sau declarații false cu privire la natura mărfurilor pentru care au fost solicitate restituirile, deși, ca urmare a unei modificări a acestui regulament survenite ulterior faptelor incriminate, mărfurile pe care le-a exportat au devenit exigibile pentru aceste restituiri.

Semnături